Paralelność sportu olimpijskiego i paraolimpijskiego w świetle stereotypów rodzaju

Parallelism of Olympic and Paralympic Sports in the light of gender stereotypes

Wojciech Wiliński

**Katedra Dydaktyki Wychowania Fizycznego, Wydział Wychowania Fizycznego,
Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu**

Streszczenie

Wstęp: Stereotypy rodzaju stanowią społecznie akceptowane przekonania dotyczące cech charakterystycznych dla kobiet i mężczyzn jak również zajęć, które powszechnie uważa się dla nich za adekwatne. Sport stanowi jeden z obszarów podlegający bardzo silnej stereotypizacji rodzajowej, która umieszcza go przede wszystkim w obrębie męskich wartości. Wykorzystując tę społeczną tendencję do posługiwania się stereotypami rodzaju, badanie ma na celu ustalenie stopnia paralelności ruchu olimpijskiego i paraolimpijskiego, które dążąc do integracji (zbliżenia), jednocześnie są osłabiane przez uprzedzenia związane z niepełnosprawnością.

Materiał i metody: Osoby badane stanowiła grupa studentów Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu (N=174), którzy oceniali sportowe dyscypliny olimpijskie i ich paraolimpijskie odpowiedniki na dwóch niezależnych pięciostopniowych skalach: kobiecości i męskości. Uzyskane wyniki poddano analizie statystycznej ANOVA z powtarzanym pomiarem w układzie 2 (płeć osób badanych: kobiety vs. mężczyźni) x 2 (dyscyplina sportowa: olimpijska vs. paraolimpijska) x 2 (stereotypy rodzaju: kobiecość dyscypliny sportowej vs. męskość dyscypliny sportowej) x 21 (dyscypliny sportowe).

Wyniki: Uzyskane wyniki wskazują, że traktowane łącznie dyscypliny olimpijskie i paraolimpijskie w opiniach studentów są bardziej męskie niż kobiece, co potwierdza tezę o dominacji stereotypu męskości w sporcie. Jednak analizowane z osobna, sportowe dyscypliny olimpijskie okazały się zarówno bardziej męskie jak i kobiece niż ich paraolimpijskie odpowiedniki.

Wnioski: Sport paraolimpijski w świetle stereotypów rodzaju jest nieznacznie dezawuowany, co wskazuje na zagrożenie paralelności z ruchem olimpijskim. Wydaje się, że uprzedzenia związane z uprawianiem sportu przez osoby z niepełnosprawnością oraz nienajlepsza aktualna sytuacja polskich paraolimpijczyków mogą być odpowiedzialne za ten niepokojący wynik.

Słowa kluczowe:

stereotypy rodzaju, sport olimpijski i paraolimpijski, uprzedzenia

Summary

Introduction: Gender stereotypes are socially-accepted beliefs pertaining to traits characteristic for women and men as well as activities which are universally considered appropriate for them. Sport is one of the areas subject to very strong gender stereotyping, which places itself primarily among masculine values. Referring to the social tendency for using gender stereotypes, the study is aimed at determining the level of parallelism of the Olympic and Paralympic movement, which while striving for integration (close relations), at the same time is weakened by prejudice associated with disability.

Material and methods: The group of subjects consisted of students of Wrocław University of Physical Education (N=174). They assessed Olympic sports disciplines and their Paralympic equivalents on two independent-five-degree scales: femininity and masculinity. The achieved results have been statistically analyzed by means of repeated measures ANOVA test in the following arrangement: 2 (sex of subjects: women vs. men) x 2 (sports discipline:

Olympic vs. Paralympic) x 2 (gender stereotypes: femininity of sports discipline vs. masculinity of sports discipline) x 21 (sports disciplines).

Results: The obtained results show that Olympic and Paralympic disciplines treated collectively in the students' opinion are more masculine than feminine, which confirms the thesis on predominance of the stereotype of masculinity in sport. However, Olympic sports disciplines analyzed individually, occurred to be both more masculine and feminine than their Paralympic counterparts.

Conclusions: In the light of gender stereotypes, paralympic sport appears to be slightly disavowed, which indicates a threat to its parallelism with the Olympic movement. It seems that prejudice connected with sports practiced by persons with disabilities as well as not a very good current situation of Polish Paralympic athletes may account for this alarming result.

Keywords: gender stereotypes, Olympic and Paralympic Sport, prejudice

Wstęp

Jak twierdzi Zygmunt Bauman, wybitny myśliciel i krytyk kultury, żyjąc w czasach płynnej nowoczesności, obserwujemy nieustającą modernizację form życia społecznego, ciągle roztapianie obiektów rzeczywistości i zastępowanie ich nowymi, coraz bardziej nietrwałymi. W płynnej nowoczesności walczącej z wszelkimi paradygmatami, kultura nie jest już strażnikiem społecznego *status quo*, ani przyczynkiem do zmiany społecznej prowadzącej do poprawy warunków życia, nie nakazuje i nie formułuje norm. W ten sposób pozbawia człowieka cennych drogowskazów, pozwalających mu zorientować się w skomplikowanym świecie. Tak rozumiana kultura stanowi ciąg ofert, propozycji, projektów uwodzących współczesnego człowieka, tak by rozbudzać w nim nowe: potrzeby, pragnienia, marzenia i jednocześnie nie zaspokajać ich ostatecznie. Intensyfikacja niepoahamowanego pędu do nieokreślonej zmiany napędza rynek poszukujący nowych wrażeń dla konsumentów, którzy w egocentrycznym skupieniu korzystając z nadarzających się okazji, zostają zwolnieni z obowiązku głębszej refleksji i angażowania się w rozwiązywanie istotnych problemów społecznych [1]. Ta postawa niezaangażowania wskazana przez wybitnego obserwatora życia społecznego skłania do poszukiwań takich obszarów funkcjonowania człowieka, w których pozostawiony sam sobie jest narażony na niesprawiedliwe traktowanie. Szczególnie w niekorzystnej sytuacji wydają się pozostawać grupy mniejszościowe np. sportowcy z niepełnosprawnością. Z tej perspektywy ważne wydaje się odpowiedzenie na pytanie o paralelność sportu olimpijskiego i paraolimpijskiego na poziomie społecznych stereotypów i przekonań. Choć *ex definitione* stałych, to istniejących w płynnej rzeczywistości, która narzucając i promując niezdolność do zachowania kształtu, może przyczyniać się do stopniowej zmiany ram poznawczych. Paralelny (fr. *parallèle*, z gr. *parállelos*) oznacza „trwający, zachodzący jednocześnie z czymś drugim; równorzędny, równoległy, analogiczny” [2]. Nie ulega więc wątpliwości, że paralelność

analizowana od strony zaangażowania instytucji organizujących sport olimpijski tj. IOC i IPC¹, prognozuje dalsze zbliżanie się i zacieśnianie współpracy obu wariantów sportu olimpijskiego i paraolimpijskiego. Dowodem na to było współtworzenie Igrzysk Olimpijskich i Paraolimpijskich w Salt Lake City (początek przedsięwzięcia), Atenach, Pekinie i Vancouver w ramach wspólnego Komitetu Organizacyjnego [3]. Miarą paralelności sportu olimpijskiego i paraolimpijskiego mogą być przykłady osób z niepełnosprawnością podejmujące rywalizację z osobami pełnosprawnymi w warunkach Igrzysk Olimpijskich (odwrotny kierunek partycypacji jest zabroniony przez IPC), czy też decyzje osób bez niepełnosprawności, by uczestniczyć w sporcie osób niepełnosprawnych w rozgrywkach ligowych koszykówki na wózkach oraz traktowanie wózka inwalidzkiego jako specjalistycznego sprzętu sportowego [4]. Też o paralelności nurtu olimpijskiego i paraolimpijskiego potwierdzają także negatywne zjawiska związane z wykorzystywaniem zasad makiawelizmu w walce sportowej, przejawiających się na przykład w stosowaniu przez niepełnosprawnych zawodników niedozwolonego dopingu farmakologicznego [5].

Konsekwencją wzrastającego poziomu profesjonalizacji sportu paraolimpijskiego jest konieczność dostosowania się do najlepszych i najlepiej zorganizowanych reprezentacji narodowych. Pojawiające się problemy sygnalizuje Wodecki i wsp. [6] podając, że funkcjonowanie sportu niepełnosprawnych w Polsce w ocenach aż 50 % badanych sportowców (amatorzy i wyczynowcy) z URK² jest na poziomie wartości „3” (skala od 0 najniższej do 6 najwyższej noty). Ankietowani dostrzegali też potrzebę zmiany aktualnej sytuacji sportu niepełnosprawnych w obszarze niedostatecznego dofinansowania (50%), nader skromnej popularyzacji przez

¹ IOC – International Olympic Committee, IPC – International Paralympic Committee

² URK – uraz rdzenia kręgowego

media (44,7%), niewystarczającego dostępu do sprzętu sportowego (28,9%) jak i deprecjonowania sportu niepełnosprawnych w odniesieniu do sportu osób zdrowych (28,9%). Sobiecka [7] analizując wpływ uprawiania sportu przez niepełnosprawne zawodniczki na poziomie paraolimpijskim na ich funkcjonowanie społeczne między innymi zauważa, że utrudnia on zatrudnianie się i zmusza do wykorzystywania urlopu wypoczynkowego na udział w zawodach i zgrupowaniach kadry. Jeżeli chodzi o społeczne odczucia związane ze sportem paraolimpijskim Jarmuła-Kliś [8] podsumowując wyniki ankiety audytoryjnej przeprowadzonej wśród studentów AWF w Krakowie oraz Uniwersytetu Jagiellońskiego (socjologia) stwierdza, że 95% ogółu badanych uznaje ideę organizacji Igrzysk Paraolimpijskich za trafną i godną poparcia, lecz 61,2% z nich nie zna terminu oraz miejsca ostatniego wydarzenia sportowego tego typu, ani nie potrafi podać podstawowych danych osobowych chociaż jednego z paraolimpijczyków (96,8%). Ci sami badani również nie byli skłonni podjęcia się pracy z osobami niepełnosprawnymi (62,8% – odpowiedzi wyrażających niezdecydowanie). Podany wynik wpisuje się w nienajlepszą atmosferę wokół sportu paraolimpijskiego, pełną deklaracji i obietnic zamiast systemowych rozwiązań wymagających zaangażowania i należytnej uwagi mediów, polityków, działaczy sportowych oraz publiczności. Niepokojącą tendencję wspiera kierunek postaw wobec osób niepełnosprawnych w Polsce, jak skonstatował Sękowski [9], są one częściej niezdecydowane (81,7%) niż pozytywne (18,3%). Wobec osób z niepełnosprawnością w obrębie narządu ruchu i niewidomych stwierdza się postawy pozytywne odpowiednio (45% i 38,3%), co w porównaniu do wyników uzyskiwanych przez osoby ze zniekształceniami twarzy (63,3%) czy zaburzeniem mowy (53,3%) jest rezultatem niekorzystnym, zbliżonym do osób głuchych (38,3%) i korzystniejszym od wyniku grupy osób z niepełnosprawnością intelektualną (3,3%) (w badaniu użyto etykiety „uproszczony umysłowo”). Biorąc pod uwagę, że pierwsze dwie prezentowane grupy osób o określonym rodzaju niepełnosprawności są uczestnikami Igrzysk Paraolimpijskich, można podejrzewać, że jako niepełnosprawni zawodnicy odczuwają skutki dyskryminacji. Jednym z najbardziej dostępnych sposobów umożliwiających kategoryzację siebie, innych, zjawisk i przedmiotów jest posługiwanie się stereotypami rodzaju, które będąc społecznymi definicjami męskości i kobiecości, określają oczekiwane zachowania i cechy wobec każdej z płci [10]. Charakteryzując stereotyp Chlewiński [11] podaje jego dystynktywne cechy: ubogi i uproszczony komponent poznawczy (poglądy, sądy, przekonania), skojarzony z emocjami, bezpodstawnie uogólniony, odporny na zmiany, tworzący wraz z innymi stereotypami „naiwne teorie”, o społecznej genezie, istniejący w systemie językowym oraz wyrażany z kategoryczną pewnością. Dla

tego posługiwanie się stereotypami z jednej strony pozwala podmiotowi poznającemu sprawnie radzić sobie z brakiem lub nadmiarem informacji, z drugiej strony może być źródłem fałszowania rzeczywistości społecznej, uprzedzeń i konfliktów. Poza tym posługiwanie się stereotypem wobec obiektu może być mniej lub bardziej nasilone, a analiza stopnia stereotypizacji stanowi jeden ze sposobów na diagnozę sytuacji społecznej.

Grabowska [12] poszukując aktualnych komponentów stereotypów rodzaju, podaje, że najczęściej kobiety określa się jako: plotkujące, źle prowadzące samochód, gadatliwe, ich domeną są zajęcia domowe, kochające dzieci, uczuciowe, mające zmienne nastroje(...), podczas gdy atrybuty mężczyzny to: dominujący, dobry kierowca, nie płaczący, nie okazujący uczuć, bałaganiarz, lubiący sport, silny psychicznie i fizycznie itd. co pozostaje zbliżone do wyników uzyskanych przez Kuczyńską [13]. Eksplorując strukturę hierarchiczną stereotypów rodzaju Mandal i wsp. [14] obserwowali je przez pryzmat cech wyglądu, ról i zawodów przypisywanych kobietom i mężczyznom. Zaprezentowane wyniki wskazują na ciągle konserwatywne przekonania dotyczące „męskości” mężczyzny, który zdaniem badanych powinien ładnie pachnieć, dbać o rodzinę od strony materialnej oraz wykonywać „męski” zawód taki jak robotnik, kierowca czy murarz. Stereotyp kobiety zawiera w sobie: wdzięk, wychowywanie dzieci i pracę raczej w kobiecych zawodach (nauczycielka w szkole podstawowej, pielęgniarka, psycholożka). Autorzy badań dyskutując wyniki podkreślają niezgodność stereotypu kobiety z rzeczywistością społeczną, w której kobiety są aktywne zawodowo i dzielą odpowiedzialność finansową utrzymania domu z mężczyzną. Stabilność społecznie podzielanych stereotypów rodzaju, sprzyja predykcji postrzegania stopnia paralelności sportu paraolimpijskiego i olimpijskiego, pozwalając pośrednio ocenić jak w stereotypowo męskim świecie sportu [15], funkcjonują niepełnosprawni zawodnicy.

Badanie procesu wytwarzania nierówności wobec paraolimpijczyków w czasach płynnej nowoczesności nie jest zadaniem łatwym. Tymczasowość i zmienność zachodzących procesów w złożonej rzeczywistości społecznej, wymaga podejścia wieloaspektowego, czyli intersekcyjnego. Umożliwia ono zarejestrowanie sytuacji, gdy dana grupa społeczna znajduje się w niekorzystnym położeniu powodowanym przez wiele czynników, które nakładając się na siebie, wielokrotnie dyskryminację [16]. Starając się zatem, uchwycić problem paralelności sportu olimpijskiego i paraolimpijskiego w świetle stereotypów rodzaju wydaje się właściwe rejestrowanie dynamiki oddziaływania na siebie: kategorii niepełnosprawności i sportu paraolimpijskiego oraz stereotypów rodzaju. Celem poszukiwania odpowiedzi na zarysowany we wstępie problem postawiono pytania badawcze:

1. Czy istnieją różnice dotyczące posługiwania się stereotypami rodzaju (kobiecości i męskości) wobec dyscyplin sportowych olimpijskich oraz ich paraolimpijskich odpowiedników w opiniach studentów AWF?
2. Czy płeć studentów AWF modyfikuje sposób posługiwania się stereotypami rodzaju wobec dyscyplin sportowych olimpijskich oraz ich paraolimpijskich odpowiedników?

Materiał i metody

Osoby badane stanowiła grupa studentów VII semestru, IV roku studiów stacjonarnych oraz I semestru, I roku studiów stacjonarnych II stopnia, Wydziału Wychowania Fizycznego w Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu. W sumie grupa badanych liczyła 174 osoby w tym 87 kobiet i 87 mężczyzn w wieku 21-25 lat. Wybór takiej grupy badanych był powodowany tematyką badań, wymagających eksperckiej wiedzy dotyczącej olimpijskich i paraolimpijskich dyscyplin sportowych. Badania wykonano w październiku 2008 roku metodą sondażu diagnostycznego.

Pomiar zmiennych zależnych (stereotyp rodzaju jako średnie kobiecości i męskości dyscyplin sportowych) wykonano za pomocą autorskiego inwentarza sportowych dyscyplin olimpijskich i paraolimpijskich wypełnianego przez studentów AWF. Każda dyscyplina i konkurencja sportowa była oceniana jednocześnie na dwóch 5-o stopniowych skalach Likerta: kobiecości (1 – nieokreślona; 2 – nieco kobieca; 3 – raczej kobieca; 4 – kobieca; 5 – typowo kobieca) i męskości (1 – nieokreślona; 2 – nieco męska; 3 – raczej męska; 4 – męska; 5 – typowo męska) np. siatkówka na siedząco skala kobiecości 1 2 3 4 5; skala męskości 1 2 3 4 5. Konstrukcja dwuwymiarowej skali jest zgodna z teorią schematów płciowych Sandry L. Bem, umożliwiając jednocześnie posługiwanie się przez respondentów stereotypem kobiecości i męskości [17].

Do zmiennych niezależnych należały: płeć badanych, 21 olimpijskich dyscyplin sportowych oraz 21 paraolimpijskich (np. curling vs. curling na wózkach itd.). Analizowano wybrane olimpijskie dyscypliny sportowe (ujeżdżenie, judo, kolarstwo szosowe, koszykówka, lekka atletyka, łucznictwo, piłka nożna, podnoszenie ciężarów, siatkówka, pływanie, wioślarstwo, strzelectwo, szermierka, tenis, tenis stołowy, żeglarstwo, biathlon, curling, hokej na lodzie, narciarstwo alpejskie, narciarstwo biegowe) oraz ich paraolimpijskie odpowiedniki jeździectwo – ujeżdżenie, judo, kolarstwo, koszykówka na wózkach, lekka atletyka, łucznictwo, piłka nożna 7 osobowa, podnoszenie ciężarów (leżąc), siatkówka na siedząco, pływanie, wioślarstwo, strzelectwo, szermierka na wózkach, tenis na wózkach, tenis stołowy, żeglarstwo, biathlon, curling na wózkach, hokej na siedząco (na sledgach), narciarstwo alpejskie, narciarstwo bie-

gowe). Wszystkie dyscypliny sportu paraolimpijskiego prezentowane badanym w inwentarzu zostały oznaczone etykietą niepełnosprawności dzielącą je na trzy podgrupy: paraolimpijskie dyscypliny sportowe, w których mogą uczestniczyć tylko osoby z niepełnosprawnością ruchową (np. rugby na wózkach); paraolimpijskie dyscypliny sportowe, w których mogą uczestniczyć tylko osoby z niepełnosprawnością sensoryczną: niewidome i słabo widzące (np. goalball); paraolimpijskie dyscypliny sportowe, w których mogą uczestniczyć zarówno osoby z niepełnosprawnością ruchową oraz osoby z niepełnosprawnością sensoryczną: niewidome i słabo widzące (np. pływanie).

Uzyskane wyniki poddano analizie statystycznej ANOVA z powtarzanym pomiarem w układzie 2 (płeć osób badanych: kobiety vs. mężczyźni) x 2 (dyscyplina sportowa: olimpijska vs. paraolimpijska) x 2 (stereotypy rodzaju: kobiecość dyscypliny sportowej vs. męskość dyscypliny sportowej) x 21 (dyscypliny sportowe).

Wyniki

Wszystkie dyscypliny sportowe olimpijskie i paraolimpijskie (łącznie) w ocenach studentów AWF³ (kobiet i mężczyzn razem) były oceniane jako stereotypowo bardziej męskie niż kobiece, $F(1, 152) = 654,67$, $p < 0,0001$; $\eta^2 = 0,81$, średnie: 4,04 (SD= 0,47; SE=0,04) vs. 3,06 (SD=0,54; SE=0,04), co stanowi kolejny dowód na to, że świat sportu jest zdominowany przez męskie wartości. Dyscypliny sportowe olimpijskie w przekonaniach wszystkich studentów okazały się stereotypowo bardziej męskie i kobiece niż ich paraolimpijskie odpowiedniki. Średnie wynosiły dla męskości: 4,14 (SD=0,48; SE=0,04) vs. 3,95 (SD=0,53; SE= 0,04) oraz kobiecości: 3,10 (SD=0,54; SE=0,04) vs. 3,01 (SD=0,60; SE= 0,05), $F(1, 152) = 9,2550$, $p < 0,003$; $\eta^2 = 0,06$ (ryc.1). Wynik wskazuje, że paralelność sportu olimpijskiego i paraolimpijskiego na poziomie stereotypów rodzaju może być zagrożona i sugeruje nieznaczną deprecjację sportu paraolimpijskiego w tym aspekcie. Płeć studentów nie modyfikowała istotnie posługiwania się przez nich stereotypami rodzaju, wykorzystanych do oceny olimpijskich i paraolimpijskich dyscyplin sportowych.

Dyskusja

Poddając dyskusji szczególnie ważny i niepokojący wynik świadczący o zagrożonej paralelności sportu olimpijskiego i paraolimpijskiego w opiniach studentów AWF, którzy oszczędnie posługiwali się stereotypami rodzaju wobec sportu paraolimpijskiego, trzeba pod-

³ Ostatecznie analizowano odpowiedzi 154 studentów AWF (83 kobiety i 71 mężczyzn), tylko tych którzy określili poziom męskości i kobiecości we wszystkich podanych olimpijskich i paraolimpijskich dyscyplinach sportowych.

* Liczba stopni swobody jest spowodowana usuwaniem przypadków w których brakowało danych, ostatecznie analizowano odpowiedzi 154 badanych.

Ryc. 1. Kobiecość i męskość dyscyplin sportowych olimpijskich i ich paraolimpijskich odpowiedników w ocenach studentów AWF z kierunku Wychowania Fizycznego (mężczyzn i kobiet łącznie)

Fig. 1. Femininity and masculinity of Olympic and Paralympic sports in the assessment of Physical Education students (men and women)

kreślić, że stanowi on dowód na jedną z form subtelnej dyskryminacji niepełnosprawnych sportowców. Sytuację tę można tłumaczyć wytwarzaniem różnic międzygrupowych sprzyjających uzyskaniu i utrzymaniu tożsamości społecznej umocowanej w kategoriach własnej grupy [18]. Studenci AWF mocno identyfikujący się z kategorią sprawności (zdrowia) utrzymują pozytywnie ocenianą odmienną w stosunku do niepełnosprawnych sportowców, znajdując dzięki podziałowi My – Oni, swoje miejsce w płynnej nowoczesności, oferującej wielość tożsamości i wielokulturowość, zagrażającej jednak zachowaniu odrębności grupowej. Uzyskany wynik dyskutowany w duchu psychologii ewolucyjnej wskazuje na wykorzystywanie strategii służących sukcesowi reprodukcyjnemu. Jak dowodził David L. Wiesenthal wraz ze współpracownikami [19], ludzie posługują się skutecznym systemem rozpoznawania osób niepełnosprawnych od symulantów i jeżeli tylko mogą ukryć motywy swojego zachowania to unikają niepełnosprawnych [20]. Justin H. Park i wsp. [21] nazywają opisane zjawisko mechanizmem unikania choroby, który koja-

ząc ją z charakterystycznymi cechami fizycznymi, czy niepełnosprawnością, powoduje automatyczne wysłanie sygnałów ostrzegawczych z poziomu: emocjonalnego (lęk, wstręt), poznawczego (negatywne postawy) oraz behawioralnego (unikanie). Weryfikując empiryczne omawiane zjawisko pokazali, że mechanizm unikania choroby zdecydowanie słabnie, gdy badani posiadają członka rodziny z niepełnosprawnością, a w szczególności niepełnosprawnego przyjaciela. W tej sytuacji brak intensywnych kontaktów studentów AWF z osobami niepełnosprawnymi, może odpowiadać za dyskryminujące i naznaczające posługiwanie się stereotypami rodzaju. Z drugiej strony rezultat przytaczanego badania podpowiada jakie warunki należy stworzyć by neutralizować podobne uprzedzenia.

W chwili bowiem kiedy brakuje informacji o osobie z niepełnosprawnością, czy też o sporcie paraolimpijskim, pojawia się tendencja do tego by identyfikować obiekty za pomocą piętna i przez jego pryzmat dokonywać walidacji, często na podstawie jednej cechy: braku wzroku czy paraplegii, albo uprawiania goalballa

czy koszykówki na wózkach. Osoby z niepełnosprawnością posiadają wiele atrybutów, niestety skłonność do stereotypizacji, bazuje na tym co jest „widoczne” tzn. wyglądzie zewnętrznym, czy denotującej etykiecie [22]. W celu przeciwdziałania zjawisku podejmowane są przedsięwzięcia posiadające walor edukacyjny takie jak Szkolny Dzień Paraolimpijski (*The Paralympic School Day*), przyczyniający się do poprawy postaw dotyczących inkluzji w lekcję wychowania fizycznego uczniów używających wózka inwalidzkiego [23]. Warto zauważyć silne powiązanie stereotypów rodzaju (męskości i kobiecości) z seksualnością, która zredukowana do aspektów fizycznych wyklucza osoby z etykietą niepełnosprawności z tego obszaru ludzkiej egzystencji [24]. Dodatkowo sam fakt partycypacji w sporcie, niezależnie od jego wariantu zawsze promującego głównie męskie wartości, może wzmacniać u sprawnych obserwatorów postawy odrzucenia, przejawiające się w odmawianiu rodzaju (*gender*) niepełnosprawnym zawodnikom. Badania młodzieży pokazują potrzebę rzetelnej edukacji z wykorzystaniem mediów, wspierającej kształtowanie pozytywnych postaw wobec osób niepełnosprawnych. Prezentowany przekaz powinien ukazywać zróżnicowanie środowiska osób niepełnosprawnych, zamiast przedstawiać je jako wyłącznie złożone z osób skazanych na pomoc innych albo „superbohaterów” [25].

Podsumowując można stwierdzić, że uzyskany niepokojący rezultat wskazuje, że sport paraolimpijski w warunkach polskich, jest subtelnie marginalizowany i deprecjonowany na poziomie stereotypów rodzaju, które „odebrane” pośrednio niepełnosprawnym zawodnikom, czynią ich w opiniach społecznych mniej męskimi i kobiecymi (aseksualnymi?). Jarymowicz [26] zwraca uwagę, że stereotypy to szczególna podkategoria schematów poznawczych, które posiadają afektywną genezę. Zawarta w nich wiedza zawiera ładunek emocjonalny, który może ją w automatyczny sposób modyfikować. Nieuświadomienie sobie własnego afektu związanego z obiektem, może wyznaczać percepcję właśnie osoby z niepełnosprawnością. Autorka dostrzega możliwość zmiany standardów, w myśleniu jednostek, według jakich traktuje się innych ludzi. Dokonać tego można przeciwstawiając własne uprzedzenia wiedzy i refleksji, prowadząc tym samym do pojawienia się: ambiwalencji zachowań albo dyskryminacji pozytywnej, a w końcu lepszego zrozumienia drugiego człowieka.

Poświęcanie się i angażowanie nie jest jednak priorytetem, a nawet nie jest wskazane w płynnej nowoczesności, która nagradza zachowania sprzyjające realizowaniu roli konsumenta dostarczanych produktów, które trzeba upolować by dotrzymać kroku, pozostawiając sprawy grup mniejszościowych samym sobie i poza zakresem interwencji społecznej. Ważniejsze wtedy od wspólnej poprawy życia staje się indywidualnie poszukiwanie i zmienianie tożsamości, która nakierowana na ciągłe

„aktualizowanie się” chroni współczesnego człowieka przed przegraną [1]. Świat, w którym nasze ja jest przed innymi nie jest gościnny, a potwierdzają to badania M. Downie i R. Koestnera [27], którzy wykazali, że sukces danego kraju w Igrzyskach Paraolimpijskich jest pozytywnie i mocniej związany z poczuciem szczęścia, długością życia jego mieszkańców oraz wypracowanym produktem krajowym brutto niż sukces w Igrzyskach Olimpijskich. Warto się nad tym zastanowić szczególnie wtedy, gdy sport paraolimpijski i wysiłki niepełnosprawnych zawodników chcemy potraktować z przymrużeniem oka, albo „niechcący” zdyskredytować.

Wnioski

Dyscypliny sportowe olimpijskie i paraolimpijskie (łącznie) w ocenach studentów AWF we Wrocławiu były oceniane jako stereotypowo bardziej męskie niż kobiece, co potwierdza społeczne przekonanie, że sport jest obszarem kultury fizycznej preferującym męskie wartości i wzorce zachowania.

Sport paraolimpijski jest nieznacznie dyskryminowany na poziomie stereotypów rodzaju w opiniach badanych studentów AWF we Wrocławiu, którzy oceniają go jako mniej męski i kobiecy w porównaniu do sportu olimpijskiego. W związku z tym teza o paralelności sportu paraolimpijskiego i olimpijskiego chociaż utrzymana, wydaje się być zagrożona przez odmawianie sportowi niepełnosprawnych męskości i kobiecości. Zdecydowanie trzeba podkreślić, że układ wyników chociaż zgodny z prezentowaną konkluzją, charakteryzuje się niewielkimi różnicami i ostatecznie skłania do zajęcia ostrożnego stanowiska oraz dalszej eksploracji zagadnienia.

Kategoryzacji społecznej ani nieświadomie kształtowanych reakcji afektywnych nie da się uniknąć, lecz można próbować wytworzyć prawidłowy obraz paraolimpijczyka zapobiegający dyskryminacji na poziomie posługiwania się stereotypami rodzaju. W tym celu konieczne wydaje się profesjonalne i intensywne prezentowanie sportu paraolimpijskiego w mediach, wprowadzenie systematycznego kształcenia na różnych poziomach edukacji obejmującego problematykę sportu niepełnosprawnych oraz stwarzanie sytuacji, które umożliwiłyby kontakt i wspólne podejmowanie działań z niepełnosprawnymi.

Piśmiennictwo

1. Bauman Z. Kultura w płynnej nowoczesności. Warszawa: Wydawnictwo Agora; 2011.
2. Sobol E, redaktor. Słownik Wyrazów Obcych. Warszawa: Wydawnictwo PWN; 2002.
3. Kosmol A, Molik B, Morgulec N, Maniak M. Ruch paraolimpijski na początku XXI wieku –oczekiwania i zagrożenia. Sport Wyczynowy 2004;5-6:105-115.

4. Molik B. Możliwości uczestnictwa osób z minimum niepełnosprawności w rozgrywkach koszykówki na wózkach. W: Nowocień J, redakcja. Społeczno-edukacyjne oblicza olimpizmu. Ruch olimpijski i niepełnosprawni sportowcy. Tom I. AWF Warszawa; 2006. s.174-181.
5. Kosmol A, Molik B, Rutkowska I, Gruszczyński K. Refleksje nad sportem osób niepełnosprawnych w świetle Igrzysk Paraolimpijskich – Sydney 2000. *Med Sport* 2001;5:210-213.
6. Wodecki A, Milczarek B, Srokowski G. Sport jako element aktywizacji osób po uszkodzeniu rdzenia kręgowego. *Post Rehab* 2009;4:31-36.
7. Sobiecka J. Wpływ aktywności sportowej na życie społeczno-zawodowe kobiet niepełnosprawnych. *Med Sport* 2007; 11(2): 55-64.
8. Jarmuła-Kliś T. Olimpijczycy sprawni inaczej-norma społeczna czy dewiacja. W: Lipiec J, redakcja. Logos i etos polskiego olimpizmu. Kraków: Wydawnictwo Naukowe – Fall; 1994. s.349-354.
9. Sękowski AE. Psychologiczne determinanty postaw wobec inwalidów. Lublin: Wydawnictwo UMCS; 1994.
10. Brannon L. Psychologia rodzaju. Warszawa: GWP; 2002.
11. Chlewiński Z. Stereotypy, funkcje, geneza. *Analiza interdyscyplinarna. Kolokwia Psychologiczne* 1992;1:7-28.
12. Grabowska M. Stereotypy płci we wczesnej dorosłości. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego; 2007.
13. Kuczyńska A. Inwentarz do oceny płci psychologicznej. Warszawa: PTP; 1992.
14. Mandal E, Gawor A, Buczny J. Analiza treści hierarchicznej struktury stereotypu polskiej kobiety i polskiego mężczyzny. W: Chybicka A, Kosakowska-Berezecka N, redakcja. Między płcią a rodzajem – teorie, badania, aplikacje. Kraków: Impuls; 2010. s.13-30.
15. Kluczyńska U. Męska dominacja i piłka nożna. Analizy medialnych prezentacji. W: Wojnicka K, Caputa E, redakcja. Karuzela z mężczyznami. Problematyka męskości w polskich badaniach społecznych. Kraków: Impuls; 2011. s.65-89.
16. Bradley H. Płeć. Warszawa: Wydawnictwo Sic!; 2008.
17. Bem SL. Męskość, kobiecość. O różnicach wynikających z płci. Warszawa: GWP; 2000.
18. Tajfel H. Tożsamość społeczność i zachowanie międzygrupowe. *Przegląd Psychologiczny* 1976; 2:151-180.
19. Wiesensthal DL, Theodor LH, Hurford DE. Nonverbal cues employed in discriminating between disabled persons and actors. *Journal of Nonverbal Behavior* 1982; (7)2:117-120.
20. Snyder ML, Kleck RE, Strenta A, Mentzer SJ. Avoidance of the handicapped: an attributional ambiguity analysis. *Journal of Personality and Social Psychology* 1979; 12(37):2297-2306.
21. Park JH, Faulkner J, Schaller M. Evolved disease-avoidance processes and contemporary anti-social behavior: Prejudicial attitudes and avoidance of people with physical disabilities. *Journal of Nonverbal Behavior* 2003; 27: 65-87.
22. Hebl RM, Kleck RE. Społeczne konsekwencje niepełnosprawności fizycznej. W: Heatherton TF, Kleck RE, Hebl RM, Hull JG, redakcja. Społeczna psychologia piętna. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN; 2008. s. 384-402.
23. Liu Y, Kudlaček M, Ješina O. The influence of Paralympic School Day on children's attitudes towards people with disabilities. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Gymnica* 2010; (40)2:63-69.
24. Sakellariou D. If not the disability, then what? Barriers to reclaiming sexuality following spinal cord injury. *Sexuality and Disability* 2006; 24(2): 101-111.
25. Bieganowska A. Model niepełnosprawności w mediach a postawy wobec niepełnosprawnych. *Szkola Specjalna* 2005;5:362-371.
26. Jarymowicz M. O związkach stereotypów z uprzedzeniami i niewiadomych źródłach niechęci bądź przychylności obcym. *Przegląd Psychologiczny* 1994;4:433-463.
27. Downie M, Koestner R. Why faster, higher, stronger isn't necessarily better-the relations of paralympian and women's soccer teams' performance to national well-being. *Social Indicators Research* 2008; (88)2: 273-280.